

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 21 Nisan/April 2020 s. 163-185
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut336>
Mainz-Almanya/Germany

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 28.03.2020
|| Kabul Tarihi: 14.04.2020

Salur Kazan'ın Ad Kazanması Üzerine

Upon the Gaining Name of Salur Kazan

Aslıhan HAZNEDAROĞLU *

Öz

Dede Korkut Kitabı'nın yeni nüshasında yer alan ve Kazan Han'ın ad kazandığını anlatan soylama Kazan'ın destansı kişiliğini özetleyen bir metin olarak ayrı bir dikkat çekmektedir. Eserin 17. soylaması olan bu metinde Salur Kazan'ın adının nereden geldiğiyle ilgili olarak karşımıza "kazan kaldırmak"la ilgili bir sonuç çıkmıştır ve bu son derece önemlidir. Soylamada Kazan'ın önceki adının Deli Dönmez olduğunun zikredilmesi de bu adla ilgili yeni sorulara kapı aralamaktadır. Çalışmamız, Dede Korkut hikâyelerinin merkezinde yer alan Kazan'ın "Kazan" adı ve Kazan'ın ad kazanması şeklindeki anlatının değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Bu değerlendirmede Şecere-i Terâkime'de yer alan şiirdeki "kazan"la ilgili bölüm önemli bir karşılaştırma unsurudur. Dede Korkut hikâyelerinde kahramanların ad alması "baş kesip kan dökmek" şartına bağlanmıştır. Birçok savaşı ve kahramanlığı bulunan, dahası ejderhayı öldüren bir kahraman olarak Salur Kazan'ın adının neden "kan döküp baş kesmekle" ilgili bir hatıra taşımadığı sorulması gereken bir sorudur. Ad üzerine ad kazanma ve bu adın kansız bir olaya dayanması, kazan adının bir şan ve unvanla ilgili olduğunu düşündürmektedir. Bu konuda mitolojik birikim içinde "kazan"a atfedilen değer ve tekke geleneğindeki "kazancı dede"lerin rolü, dikkate değer bağlantılardır. Ancak kazanın sembolik değeri, Günbet nüshasındaki metinle değil Şecere-i Terâkime'deki anlatımla ortaya çıkmaktadır. Kahramanlar gibi isimleri de simgesel bir değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Salur Kazan, Deli Dönmez, Günbet, ad kazanma, ocak büyük tencere.

Abstract

In the new copy of book of Dede Korkut the soylama which describe that Kazan has gained name, it stands out as a text that summarizes the epic personality of Kazan. In this text, which is the 17th soylama of the work, in the relation to the name of Salur Kazan where came from, about "lifting the boiler" conclusion has been reached and it is extremely important. The mention of Kazan's previous name as Deli Dönmez opens the door to new questions about

* Öğrt. Görevlisi. Düzce Üniversitesi, Düzce-Türkiye. Elmek: aslihankaragoz@düzce.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0778-6101>

this name. Our study is based on the evaluation of the story of Kazan, which is located at the center of Dede Korkut stories, and the word "Kazan" and Kazan gaining name. In this evaluation, the section on "kazan" in *Şecere-i Terâkime* is also an important comparison factor. In the Dede Korkut stories for the heroes to be named, it is necessary to "cut off the head and shed blood". As a hero who has many wars and heroes and moreover kills the dragon, it is necessary that asked why the name of Salur Kazan is not a memory about "shedding blood". Acquiring name and the fact that this name is based on a bloodless event suggests that the name of the boiler is related to a glory and title. In this regard, the value attributed to "kazan" in mythological accumulation and the role of "kazancı dede" in the tekke tradition are remarkable connections. The symbolic value of boiler clarifies, not in *Günbet* copy, in text of *Şecere-i Terâkim*. The names of heroes, like heroes, have symbolic value

Keywords: Dede Korkut, Salur Kazan, Deli Dönmez, *Günbet*, boiler, gaining name, fire place, tekke.

Yusuf Ziya Karagöz'e ithaf olunur.

Giriş

Dede Korkut Kitabı'nın şimdiye kadar bilinen Dresden ve Vatikan nüshalarına 2019 baharında yeni bir nüsha daha eklenmiştir. Yeni nüshanın keşfi UNESCO'nun Dede Korkut'u *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'*ne dâhil etmesini takip eden "Dede Korkut Yılı" içinde gerçekleşmiştir. Veli Muhammed Hoca isimli bir kitap koleksiyoncusu vesilesiyle gün yüzüne çıkarılan ve ülkemizde art arda yayımlanan üç çalışmanın *Günbet Yazması*, *Türkistan / Türkmen Sahra Nüshası* gibi farklı isimlerle bilim dünyasına sunduğu bu metin,¹ birçok açıdan yeni araştırmalara konu olacaktır. Yeni metindeki en çok tartışılacak bölümlerinden biri şüphesiz ki Kazan'ın ad kazandığı hikâyesini ihtiva eden soylamadır.

Nüshanın 38-39. sayfalarında yer alan ve "bulut" teşbihiyle başlayan soylamada, Kazan'ın bir kısmı epik klişe halini alan kahramanlıkları konu edilmektedir. Bu hünerler arasında Kazan'ın ad kazanması ile neticelenen "kara kazan"ı kaldırması olayı da anlatılmıştır. İlk defa bu hikâye ile Salur Kazan'ın "Kazan" adının bir aş pişirme ve dağıtma unsuru olan "kazan" nesnesinden geldiğini - kesin bir şekilde - öğrenmekteyiz. Bu, şimdiye dek Kazan adı üzerine yapılagelen yorumların isabetlilik derecesini de ortaya koyan bir bilgi olmuştur.

Dede Korkut hikâyelerinde hayatı değişik açılardan sunulmuş olan ve *Dresden* nüshasında "övünmedim" redifli, *Topkapı Oğuznamesi'*nde ise "Kazan idüm" redifli uzun söyleşmeleri bulunan Salur Kazan, yeni nüshada anlatılan iki temel hikâyenin baş kişisi olmakla ve üç yerde ortaya çıkan "anlatıcı" hususiyetiyle destanlar içindeki ağırlığını pekiştirmiştir.² Eserin meçhul aktarıcısı, Dede Korkut dilinden aktardığı,

¹ Bu üç değerli çalışmanın birbirinden farklı bir numaralandırma takip etmeleri araştırmacılar açısından ciddi bir güçlük oluşturmaktadır. Ekici nüshaya 1b ile, Shahgoli vd. 1a ile başlamış, Azmun ise sayfaları sadece rakamla vermiştir. Böylece Ekici'nin 20b olarak kodladığı sayfa Shahgoli vd.'nde 20a, Azmun'da ise 39 olarak numaralanmıştır. Shahgoli vd. ile Azmun satır numaralarına da yer verirken Ekici satırları nüshanın sayfaları ile paralel şekilde vermiştir. Bu çalışmada pratiklik açısından Ekici'nin verdiği sayfa numaraları takip edilmiştir.

² Ramiz Əskər yeni nüshayla ilgili yayında Dede Korkut için şu bilgiyi vermiştir: *Onun Farsca Oğuznamədəki adı: Qarı Dədə Gəzəncük və Dəli Dönməz* (2019: 9). Deli Dönmez, yeni nüshaya göre Kazan'ın "Kazan" adını (veya unvanını) almadan önceki adıdır. *Günbet* nüshasında da "Oğuz yiğitlerinin vasfını sayan" bir yerde *Karı Dede* ifadesi geçmektedir (G.14b/5). Shahgoli vd. bu önemli ayrıntıya giriş kısmında dikkat çekmiş ve *Karı Dede* ismini *Günbet* nüshasının, Dede Korkut destanının Doğu Türkçesinde düzenlenmiş varyantı olduğuna dair bir işaret olarak almıştır

tabiattan örnekler veren, yiğitliği, doğruluğu anlatan, zamanın (ahir) kötülüklerinden bahseden soylamalar arasında Salur Kazan'ın kahramanlıklarını anlatan iki sayfalık soylamaya yer vermiş ve aktarımın kaynak kişisini, "söyleyen"ini değiştirmiştir. Bu, destan metinlerini Kazan'a daha fazla bağlayan ve dinleyiciyle Kazan arasındaki uzaklığı kaldıran bir durumdur. Soylamada daha önce bilinmeyen bir husus olarak "Kazan" adının nerden geldiği öğrenilirken, Kazan'ın eski adının nasıl geldiği de bir merak konusu olarak belirmiştir.

Yeni nüshanın bulunmasıyla ilgili haberlerde önemli bir bilgi olarak "Kazan'ın eski adının Deli Dönmez olduğu ve "Kazan" adını aldığı hikâyesi yer almıştır. Yusuf Azmun eserinin önsözünde bu soylama için *Deli Dönmez'in adının Kazan Han olması beyan eder* şeklinde bir başlığın uygun olduğunu bildirmiş (2019: 8), ancak kitabın basımında sehven böyle bir başlık kullanılmamıştır. Ayrıca *Türk Dili Derneği'nin Süleyman Demirel Üniversitesi'yle birlikte düzenlemeyi kararlaştırdıkları*, kovid-19 salgını sebebiyle ertelenen çalışmaya da *Deli Dönmez'e Ad Verme Çalıştayı* adı verilmiştir. Belirtmek gerekir ki Kazan'ın ad kazanışını bir "ad alma" olarak, diğer Dede Korkut kahramanlarının ad alışı hikâyeleri gibi değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Kazan'ın "ad kazanışı", alınan adın bağlamı dolayısıyla farklıdır ve bu yüzden düşündürdükleri de farklı olacaktır.

Çalışmamızda *Günbet* nüshasındaki Kazan'ın ad kazanması ile ilgili anlatı ile *Şecere-i Terâkime*'deki Kazan Bey'in övgüsü şiirinde geçen "kazan" konulu dörtlük, paralel anlatılar olarak incelenecektir. İki metnin ortak ve farklı yönleri belirlenerek "kazan kaldırma" hünerinin bu anlatılarda hangi bağlamda ele alındığı sorgulanacaktır. Daha sonra Kazan'ın ad kazanması anlatısı, *Dede Korkut* ve *Oğuznâme* metinlerinde ve Türkmenistan rivayetlerindeki ad almayla ilgili hususlar göz önüne alınarak değerlendirilecektir. Kazan'ın *Deli Dönmez* adıyla ilgili olarak delilik kavramı üzerinde durulacak ve Kazan'ın destansı kişiliği, isimleri üzerinden değerlendirilecektir. "Salur" ve "Kazan" adı üzerine bugüne kadar yapılmış olan yorumlara kısaca temas edilerek "Kazan" adı tekrar masaya yatırılacaktır. Kazan unsuru etrafında gelişen mitolojik anlamlandırmalar, bağlantılar ve yorumlar ele alınacaktır.

1. *Günbet* nüshasında ve *Şecere-i Terâkime*'de Geçen "Kazan" Konulu Anlatımlar

Günbet nüshasında yer alan "Kazan'ın ad kazanması" hikâyesi, 17. soylama içinde yer almaktadır. Öneme binaen bu soylamayı *Kazan'ın ad kazandığı soylama* olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Nitekim Shahgoli vd.'nin bu soylamadan bahsedışı de "Kazanın ad kazandığını anlatan bir soy" şeklinde olmuştur (2019: 165). Bu soylamayı içerdiği sahneler göre tasnif ettiğimizde "kazan"la ilgili anlatım, soylamanın dördüncü kısmında karşımıza çıkar.³ Birinci kısımda Kazan'ın bulut, duman ve çiskin olmakla

(2019: 160). Bu ifadeyi Azmun "İhtiyar Dede" (2019: 77), Ekici ise "Koca Dedem" (2019: 178) olarak çevirmiştir. *Karı Dede* ifadesi, Mevlevî geleneğinde mesnevihanların yanında oturup Mesnevi'den beyitler okuyan "kâri (okuyucu) dede" (Konukçu, 2016: 89) şeklinde okunduğunda, Dede Korkut'un "Kazan destanı okuyucu"luğuna yorulmaya müsait gözükse de kelimenin sahada o şekilde kullanıldığına dair bir bilgimiz yoktur.

³ Soylamanın içerdiği sahneler göre bölümlenmesi, redifle ilişkili olarak da uygundur. Ercilasun metni şiir olarak değerlendirmiş ve mısraları 3'lük 4'lük ve 5'lik nazım birimleriyle vermiştir (2019:10-11). Sertkaya'nın yapmış olduğu bölümlenme de sahneler göre (2019:638-641). Soylama yer yer 8'li hece veznine uygunluk gösterse de sözlü anlatımdan gelen asıl metnin şiir olup olmadığını kestirmek zordur.

ilgili teşbihi, ikinci kısımda ejderhayı yenmesi hikâyesine telmih, üçüncü kısımda ise Kazan'ın "yuvarlanan taş"ı tutması hikâyesi vardır. "Kazanı kaldırmak"la ilgili bahis, metnin *Ala Demir Han'dan gelen malzemelerin anılmaya başladığı* kısmında karşımıza çıkmaktadır:

*Ala Demür Kâfir Han'dan gelen altı degül altmış batman gazan-idi,
İç Oğuzuñ, Dış Oğuzuñ akaları (beyleri) boş yerinden (boş iken) götürebilmezdi
İçine la'li çakır (şarap) doldurdum, ak dalımuñ (omzumun) üstine hüb götürdüm,
Kara gazanı boşadubanı (boşaltarak) yere koydum,
Adım Delü Dönmez iken ad gazanın Gazan-idüm. (G.25b/12-26a/1)*

Metinde başka bir devletten gelen ve kullanması hüner isteyen, çok değerli üç unsurla ilgili olarak gösterilen üç hüner sırayla anlatılmıştır. Hüner gösterilerinin her biri ödül kazanmakla neticelenmiştir. Hünerin unsurunun kazan olduğu bu kısımda ise ödül *ad kazanmak* olmuştur.

Metnin *Şecere-i Terâkime'*deki karşılığı Kazan Bey'in övgüsü ile ilgili şiiirdedir. Günbet nüshasındaki soylama ile üç konuda birleşen ve *Alplar begler gören var mı Kazan gibi* nakaratiyla bağlanan bu şiirde sırasıyla Kazan'ın "yuvarlanan taş"la ilgili kahramanlığı, halkını doyurması, ejderhayı öldürmesi, "İt Becene"ye karşı elde ettiği zafer, İslam dinini yayması, devletini genişletmesi konu edilmektedir. Destan kahramanı olarak Kazan'ın liderliğinin dinî bir misyon olarak değerlendirilmesi bu şiirin önemli bir yönüdür. Kazan'ın "kazan kaldırmak"la ilgili kahramanlığı, şiirin ikinci dörtlüğünde anlatılmıştır :

*Bir kazanga kırk bir atın etin saldı
Ol kazannı sol eligi birlen aldı
Sağ eligi birlen ilge üleşdüirdi
Alpler bégler kören bar mu Kazan gibi*

Bu mısraları Sertkaya, bu iki metnin benzerliğine dikkat çektiği makalesinde şu şekilde çevirmektedir: *Bir kazana kırk bir atın etini koydu / O kazanı sol eli ile aldı / Sağ eli ile (eti) halka paylaştırdı / Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı? (2019: 641).*

Ergin, *Şecere-i Terâkime'*nin çeviri yayınında bu metindeki *kazan* kelimesini özel isim olarak, *atın* kelimesini *atlı*, *ULŞTRDI* yazılışını da ince sıralı olarak okumuştur ki bu okuyuştan "Salur Kazan'ın kendisine bağlanan kırk bir atı sürükleyip memleketine kadar götürdüğü" şeklinde bulanık bir anlam da çıkabilmektedir: *Bir Kazan'a kırk bir atlı atın saldı / O Kazan'ı sol eliyle tutup aldı / Sağ eliyle memlekete ulaştırdı / Alplar beyler gören var mı Kazan gibi? (1978?: 84)*

Zuhal Kargı ise, *Şecere-i Terâkime'*deki şiirleri ele aldığı makalesinde, bu şiirde anlatılan hüneri *atın etlerinin kazana konulup Salur Kazan tarafından halka dağıtılması* olarak yorumlamıştır (1991:88). Kazan'ın kazanı tek başına kaldırabilmesi hüneri, iki metnin birlikte okunmasıyla netlik kazanmaktadır. İki metin arasında hemen görülecek farklılık ikram konusundadır. *Günbet* nüshasında yapılan ikrama, cömertliğe vurgu yoktur, sadece *boşadubeni* denilmiştir. *Şecere-i Terâkime'*deki anlatımda ise *üleşirme* ile birlikte cömertlik asıl vurgulanan olmuştur. Burada ayrıca "sol eliyle tutup sağ eliyle dağıtma" gibi tasavvufî gelenekten haber veren bir motifle, eski Türk yaşayışından izler taşıyan "at eti" motifi bir aradadır. At eti, eski Türk yaşayışında toyların, ziyafetlerin zengin bir ikramı olagelmıştır.

Bu iki metni birkaç açıdan karşılaştırmak mümkündür. Birincisi olayın gerçekleştiği ortam, ikincisi kazanın olaydaki rolü, üçüncüsü kazan ile gösterilen hünerin mahiyetidir. Bu karşılaştırma bize iki metnin temel bağlamını ve ana fikrini de verecektir.

Olayın Gerçekleştiği Ortam

İki metinde de bir meclis ve bir “meydan yeri” olayın mekânı olarak belirmektedir. Toyların, düğünlerin temel bir enstrümanı olan “kazan”, aş dağıtma aracı olarak hadisede ikramın ve protokolün de merkezi olmalıdır. Büyük bir kazanın, dolayısıyla da büyük bir ikramın olması, bir şenliğin, toplanmanın doğal bir sonucudur.

Et ve şarap, şölen sofralarının en değerli yeme içme unsuru olarak anılagelir. At eti ikramı da, şarap ikramı da üst sınıfı oluşturan beylerin ve hanların büyüklüğünü, cömertliğini yansıtan başlıca hususlardandır. *Dede Korkut Kitabı*’nda at eti ile ilgili bir tablo, *Dirse Han oğlu Boğaç Han* boyunda geçmektedir. Bu hikâyede çocuk sahibi olmak isteyen Dirse Han, hatununun tavsiyesiyle ulu bir toy düzenler, *attan aygır, deveden buğra, koyundan koç* kırdırır (D.9a/12). At etinin değerli bir ikram unsuru olması, Türklerin İslâmiyeti kabul ettikten sonra da bir süre devam ettirdiği eski bir gelenektir. Bir toyda at etinin de şarabın bulunması İslâm öncesi yaşayıştan gelmektedir. Yine de *Şecere-i Terâkime*’deki metnin “aş”ı öncelediği için daha İslâmî olduğu söylenebilir. Şarap, et kadar hayati bir yeme içme unsuru değildir, bir eğlence unsurudur. *Günbet* nüshasındaki anlatımda bu yüzden “eğlence” öne çıkmaktadır. Bu sebeple Kazan’a duyulan hayranlığa, *Şecere-i Terâkime*’de halkın daha çok “doyması dolayısıyla memnuniyeti”, diğerinde ise “şaşırması ve eğlenmesi” eşlik etmektedir.

Dikkate değer ayrıntı, *Günbet* nüshasında “meydan”ın hüner gösterme dolayısıyla vurgulanmasıdır. *Kazan*’ın ad kazandığı soylamada, *Ala Demür Kâfir Han*’dan gelen eşyalar dolayısıyla, ayrıca İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerine nispet edilmesi sebebiyle “meydan”ın etkisi öne çıkmaktadır. Kazan dilinden olan bu anlatıda meydan, kahramanlığını onaylatma ve protokolün alkışını alma yeridir. *Şecere-i Terâkime*’de ise meydana karşı yapılmış bir gösteri değil halka karşı yapılmış bir “iyilik” vardır.

Kazanın Olaydaki Yeri

Şecere-i Terâkime’de kazandan sadece bir kazan şeklinde bahsedilir, detay verilmez. Ama *Günbet* nüshasındaki anlatımda kazan, başka bir devletten, “*Ala Demür Kâfir Han*’dan gelen” eşyalardan olarak anılır, tasvir edilir. Bir ismin anılması, *Günbet* nüshasındaki anlatımı tarihî açıdan sorgulanması kılmaktadır.

Ala Demür Kâfir Han’ın kim olduğuna dair şimdilik elimizdeki tek işaret, *Dresden* nüshasındaki *Kazan*’ın kendi erliklerini andığı “övünmedim” redifli soylamada geçen *Firavun* adıyla kastedilen kişi olabileceğidir. Bu bağlantı, soylamanın devamında geçen “şiş”le ilgili kısmın *Dresden* nüshasında benzer şekilde anlatılması fakat metinde *Ala Demür Kâfir Han* adı yerine *Firavun* adı geçmesindedir. Bu konuda M.Tufan Köseoğlu’nun *belki de Dresden nüshasını yazan müstensih “Kâfir” tanımlamasına göre “Kâfir Ala Demir Han”ı firavun şeklinde yazıya geçirmiştir.* (2020: 112) şeklindeki yorumu makul olabilir. Bu açıdan *Günbet* nüshasındaki anlatım, hikâyenin kaynağına daha yakın bir anlatım gibi durmaktadır. *Firavun* isminin muğlaklığı ve metnin dilinde yabancı bir hava estirmesi de bunu destekler.

Salur Kazan'ın kahramanlığına konu olan ve *Ala Demür Kâfir Han'dan gelen* "kazan"ın (ve aynı şekilde metnin devamında bahsedilen "yay" ve "şiş"in) hediye mi haraç mı olduğu belirtilmemiştir. *Kanturalı* hikâyesinde Trabzon tekürünün kızına talip olunduğuna ve *Salur Kazan'ın tutsak olup oğlu Uruz'un çıkardığı* boyda Kazan'ın yine Trabzon teküründen hem de çok sevdiği bir hediye almış olduğuna bakılırsa, Oğuzların Müslüman olmayan devletten hediye alması olası görünmektedir. Sunulan hediyelerin dönemin en gösterişli ve nadide ürünlerinden oluşması, devletin kendi iktidarını ve gücünü ispat etmesi açısından önemlidir (Açıkgöz, 2018: 292) Bu durumda kazan, bir bağlılık bildirmekten çok bir büyülenme, güç gösterme aracı olacaktır.

"Kazan"ın bir haraç malzemesi olması ihtimali de vardır. Haraç almak, güçlü devlet olmanın nişânesi olarak vurgulanabilir: *Kanlı kâfir ellerinden haraç alan Oğuz / Haraç vermeyeni kıran Oğuz* (T.O.1/4). Haraç olarak altın-akça gelebileceği gibi değerli eşyalar da gelebilmektedir. *Dresden* nüshasındaki *Begil oğlu Emren* boyunda da "kılıç, at ve gürz", Gürcistan'dan haraç olarak gelen eşyalar olarak zikredilmiştir. Bu hikâyede Begil'e verilen atın çevikliği, haraç olarak gelen hediyelerin kıymeti açısından fikir vericidir. Burada "kazan" âlet üzerinden hüner gösterme mevzuu olmuştur.

Son bir ihtimal de bu "kazan"ın bir ganimet olmasıdır. Ganimet, devlet hazinesinin en önemli kaynaklarından biri olarak savaşmak için etkili bir motivasyon da oluşturur. *Ala Demür Kâfir Han'ın evi / sarayı yağma edilmiş ve en değerli eşyalarından birkaçı meydana getirilerek bir hüner gösterisine malzeme edilmiş olabilir*. Bu durumda *Ala Demür Kâfir Han* yenik bir hükümdardır. Bu ihtimali güçlü kılan, metnin devamında bahsedilen şiş mevzuudur. *Dresden* nüshasındaki bahsettiğimiz paralel metinde geçen *Firavun şişler yükleyüb yerden çıkırsa* şeklindeki ifade, karşı tarafı düşman ve yenik bir taraf olarak kodlamaktadır. Sonuç olarak bu metnin çizdiği tabloda *Ala Demür Kâfir Han* Müslüman olmayan Türklerden ve güçlü bir handır; Oğuzlarla savaş halinde olduğu veya Oğuzlara yenik düştüğü ise ihtimal dahilindedir. Müslüman olan bir han'a "kâfir" denilmesi (tarihte Timur Han'a yapıldığı gibi) sıra dışı bir husumet demek olacaktır. Ancak burada, İslam'ın kabulünden çok daha önce gerçekleşen bir olayın İslam sonrası dinî bir anlama evrilmiş olabileceği de - ki bu *Dede Korkut* hikâyeleri için daima göz önünde tutulan bir durumdur - dikkatten kaçmamalıdır. Böylece kara kazan nesnesi bir misillleme unsuru olmaktadır. Kazan kaldırma hüneriyle Salur Kazan, hem "karşı taraf" olarak kodlanan (ve belki daha sonra dinî olarak da ayrı düşülen) bir devlete meydan okumuş, hem de Oğuz beyleri içinde büyük bir hüner göstermiş olmaktadır.

Kazan'la İlgili Gösterilen Hüner

Bir kazan dolusu şarap da, kırk bir atın eti de tek bir bey tarafından taşınıp dağıtılmıştır ve gösterilen hünerin konusu budur. *Şecere-i Terâkime'*de Kazan'ın hüneri diğer beylere nispet edilmeden anlatılır. Diğer metinde ise bir kıyas ve yarış duygusu sezilir. *Ala Demür Kâfir Han'dan gelen demir kazanı İç Oğuzun Dış Oğuzun beyleri boş halinde bile kaldıramazken Kazan Bey, içini şarapla doldurup kolayca (hop diyerek?) kaldırmış ve boşaltıp (?) yere koymuştur*.

Günbet nüshasındaki anlatımda kazanın ağırlığı *altı değil altmış batman* olarak detaylandırılmıştır. 60 batman bir mübalağa ifadesi olup bugünkü "yarım ton" şeklindeki yuvarlamaya denk düşünülebilir. *Kazılık Koca oğlu Yigenek* hikâyesinde de Yigenek'in babasını esir eden tekfürden *60 arşın boyu vardı, 60 batman gürz sallardı*

şeklinde bahsedilmektedir. Bölgelere ve tarihe göre değişmekle birlikte bir batman bugün takribi 7.69 kilograma denk ise (İslâm Ansiklopedisi), bu anlatıdaki kazanın “boş olduğu haldeki” ağırlığı da 461,4 civarındadır. Hoca Ahmet Yesevî'nin Kazakistan'daki türbesinde bulunan ve toy kazan adı verilen büyük kazanın 13 bin litre su aldığı söylenmektedir (Çelepi, 2018: 99). Bu yüzden kazana “kara kazan” denmesi, kazanın ağırlığıyla ilişkili bir deyim olarak da anlaşılmaya uygundur (bkz. Cemiloğlu, 1981). Kahramanın kazanı şarapla doldurması, hünerinin ihtişamını sağlamaktadır.

Bu tablo aynı zamanda şarabın bolluğuna ve bir övgü konusu olduğuna dair işaret de barındırır. Dede Korkut metinlerinde içki sofralarının (“içki kurma”nın) övgüsü geniş yer tutmaktadır ve bu *Günbet* nüshası için de geçerlidir. Dahası Kars Kalesi'nin alınması hikâyesinde⁴ ve bu soylamada anlatılan “yuvarlanan taş” bahsinde olduğu gibi, Kazan'ın içkisini elinden düşürmemesi, kahramanlığının önemli bir yönü olarak sunulmuştur. Verdiğimiz ilk örnekte, içmenin abdest alıp namaz kılmaya mani olmaması da İslâmî değerlerin kabulündeki seçicilik olarak ilginç bir ayrıntıdır. *Şecere-i Terâkime*'de ziyafetlerde şarabın bol olmasının Oğuz Han'dan gelen bir adet olduğu yazmaktadır. Oğuz Han'ın kesilen yüzlerce hayvanın derisinden büyük havuzlar yaptırdığı ve azının şarapla çoğunun kımızla doldurulduğu anlatılmıştır. Korkut Ata'nın da bulunduğu bir toydaki şarabın bolluğu, “havuzlara konulan kızımların gölün suyundan çok olduğu” şeklinde ifade edilir ki burada şarabın soğuk tutulması için suya yatırılma âdetini de anmış oluruz. Şarabın soğukluğunu muhafaza için küplerde tutulduğu ve dibindeki tortunun alınması için de süzülerek sürahilere doldurulduğu malumdur. “Altın ayaklı sürahi”ler Dede Korkut hikâyelerinde bahsedilen içki sofralarının baş unsurlarındandır. Fakat bizim ele aldığımız metinde şarap, önemli bir dağıtım aracı olarak kazana doldurulmuştur. Bu hareket Salur Kazan'ın hünerine mizahî bir hava katmaktadır.⁵ Boşken yerinden kaldırılamayan kazanı şarapla doldurmak, beyler arasında dolaştırmak, (açıkça anlatılmamış olsa da tahmin edilebilir bir sonuç olarak) kazanla şarap servisi yapmak, Salur Kazan'ın eski adının da hatırlatacağı mizahî bir ayrıntıdır. Şüphesiz ki kara kazanı öylece yere dökmekte de mizah vardır ve bu durumda *Dede Korkut Kitabı*'nın mukaddimesinde geçen *Er malına kıymadukça adı çıkmaz* (D.3b/11) sözünü anmak lazım gelir.

Kazan'ın *kara kazanı* kaldırmasını tarif eden *hub götürmek* ifadesi, Ekici'ye göre “hop diyerek kaldırmak”, Azmun'a göre ise “iyice kaldırmak” anlamındadır ve iki anlam da münasiptir (2019: 190; 2019: 81). Metindeki diğer kullanımlarında “hemence, kolayca” anlamı öne çıkan bu ifade, metne dinamik ve samimî bir hava vermiştir. Metnin Kazan dilinden bir anlatım olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Şecere-i Terâkime'deki anlatımda kazanın ağırlığı sadece *kırk bir atın eti* ile dolu olmasıyla belirtilmiş, Kazan Bey'in kazanı *sol eligi birlen* (sol eli ile) alıp *sag eligi birlen ilge üleştirdiği* (halka paylaştırdığı) anlatılmıştır. Her iki anlatıda da Kazan'ın fizikî gücü, biri diğerinden geri kalmayacak şekilde işlenmiştir. Fakat *Günbet* metninde “meydan”ın etkisiyle “kazan”ın ağırlığı vurgulanmıştır. Ağır kazanı kaldırmak umetinde sadece bir

⁴ Bu hikâyeyi Azmun bir boy olarak kabul etmekte, Sertkaya da bu fikri desteklemektedir (2019:642). Bu hikâyeyi boy kabul edersek anlatıcısı Dede Korkut veya “meçhul anlatıcı” olmayan ilk boy bu hikâye olacaktır.

⁵ Soylamada bu mizah en çok yuvarlanan taşı tutma hadisesinin anlatımında kendini gösterir. Kazan, üzerine taş yuvarlanırken hiç istifini bozmadı ve *piyalesi bile teprenmeden* yuvarlanan taşı yakalayıp pazularının arasına *saklar*.

gösteridir. *Şecere-i Terâkime*'deki anlatımda ise Kazan'ın bu hünerinde manevî bir boyut vardır. Kazan aş dağıtan ve halkını doyuran olarak övülmektedir.

İki metnin karşılaştırılmasının sonuçları

İki metnin ortaya koyduğu tablo bağlam olarak birbirinden farklıdır. Hikâyelerin birinde Kazan'ın gücüyle birlikte aş dağıtıcılığı, cömertliği, önderliği; diğerinde ise Kazan'ın gücüyle birlikte "çılgınlığı", korkusuzluğu söz konusu edilmektedir. Bir destan kahramanı olarak Kazan karakteri, halkın "efsane" ihtiyaçlarının bir karşılığı olarak her iki metinde farklı bir rol üstlenmiştir. İlk anlatıda hâkim konumda gördüğümüz Kazan, ikinci anlatıda hüneri karşılığında ödüllendirilen bir yiğittir. Metinler arasındaki bu farklılığı aşağıdaki tabloda daha net görebiliriz.

Tablo 1: "Kazan kaldırma" ile ilgili iki metnin karşılaştırılması

	<i>Şecere-i Terâkime</i>	<i>Günbet</i>
Kazanın niteliği	<i>bir kazan</i>	<i>Ala Demir Han'dan gelen, altı değil altmış batman gazan idi. İç Oguzun Dış Oguz'un akaları boş yerinden götürebilmez idi. Gara gazanı...</i>
Kazana doldurulan	<i>kırk bir atın etin saldı</i>	<i>İçine la'lî çakır doldurdum</i>
Kazanı kaldırma şekli	<i>Sol eligi birlen aldı</i>	<i>Ak dalımuñ üstine hûp götürdüm</i>
Kazanla yapılan iş	<i>Sağ eligi birlen ilge üleştirdi (paylaşma, dağıtım)</i>	<i>Boşadubeni yere koydum. (hüner gösterme)</i>
Kıyaslama unsuru	<i>Alplar begler gören bar mı Kazan gibi (Başka önderlerden, hakanlardan üstündür)</i>	<i>İç Oguz'un Dış Oguz'un akaları boş yerinden götürebilmez idi. (Diğer beylerden üstündür)</i>
Kazan'ın statüsü	<i>İlge üleştirdi (hakim, önder)</i>	<i>Ad gazanan Gazan idüm. (ödül kazanan bir bey)</i>
Olayın sonunda beklenen	<i>Halkın hayranlığı ve memnuniyeti</i>	<i>Beylerin alkışı ve ödüllendirilme</i>
Hikâyedeki ana tema	<i>Aş dağıtma, cömertlik, önderlik</i>	<i>Güç gösterisi, meydan okuma, yiğitlik</i>

Metinde ortak olan, bir toya, şenliğe ait bir tablonun ve kazan kaldırmakla ilgili bir kahramanlığın söz konusu olmasıdır. Farklılıklar ise daha fazladır:

- İlk metinde Kazan'ın ağırlık kaldırmadaki hüneriyle birlikte aş dağıtıcılığı, cömertliği ve önderliği anlatılmıştır. İkinci metin ise "meydanda hüner göstermek" üzerine kurgulanmıştır ve bu yüzden Kazan'ın önderliğine dair bir şey söylemez.

- İlk metinde anlatıcının hayranlığı ve minnet duygusu öne çıkar. İkinci metinde ise mizahî bir hava vardır, eğlenme duygusu öne çıkar.
- İlk metinde “kazan”ın kaldırılmasında maksat, halkın “doyurulması”dır, ikinci metinde ise sadece hüner göstermek ve eğlenmektir.
- İlk metinde Kazan hükmedici, hâkim pozisyonundadır. Halkının önündedir. İkinci metinde ise kahraman, takdir kazanma gayretinde bir beydir. Protokol önünde güç gösterisi yapar.
- İlk metinde bir şölendeki aş dağıtımı, ikincide ise şölen içinde gelişen bir hüner yarışı, gösteri tablosu çizilmektedir.

Bu farklılıklardan dolayı bu iki metin, Kazan ismi etrafında gelişen iki ayrı anlatı gibi durmaktadır. *Günbet* nüshası bize Kazan’ın ad kazanmasında “kazan” nesnesini kesin olarak işaret etse de “kazan”ın sembolik değeri üzerine bir fikir vermemektedir. *Aş dağıtma* konusundaki vurgudan dolayı *Şecere-i Terâkime*’deki anlatı “Kazan” adını daha anlamlı ve manevî açıdan da değerli kılmaktadır. Kazan’ın bir ad olmasının anlamını sorgulamamızda *Şecere-i Terâkime*’deki metin daha ışık tutucudur.

2. Kazan’ın Ad Kazanmasının Dede Korkut Hikâyelerine Göre Değerlendirilmesi

Destan kahramanları, insan muhayyilesindeki çeşitli değerleri temsil eden sembollerdir. Bu sebeple kahramanların isimleri de anlatıyla uyumlu bir sembol değeri taşımaktadır. İsimler bir tanımlamadır ve kahramanın hikâyesiyle ve destandaki ağırlığıyla bütünleşir. Ad alma veya ad kazanma hikâyeleri, kahraman ile adı arasındaki bütünlüğü ortaya koyar. Kazan’ın ad kazanışında da bu bütünlük gözetilmelidir.

Kazan’ın ad kazanması hikâyesinde göz ardı edemeyeceğimiz iki önemli husus vardır. Birincisi *Dede Korkut* metinlerindeki ad alma ile ilgili anlatımlar ikincisi ise “kazan” kelimesinin işaret ettiği anlamlardır. *Dede Korkut* metinlerinde ve bu metinlerle ilişkilendirilebilecek birçok rivayette, bir destan kahramanı olarak erkeğin ad alması belli başlı şartlara bağlanmıştır:

Baş Kesip Kan Dökmek

Şu cümle bize, destan kahramanlarının geçmesi gereken ilk aşamayı kesin bir çizgiyle bildirmektedir: *Ol zamanda bir oğlan baş kesese, kan dökmese ad komazmazlar-ıdı* (D.37a/6). *Dede Korkut Kitabı*’nda kahramanların ad almasını anlatan üç hikâye bulunmaktadır. *Dirse Han oğlu Boğaç Han* hikâyesinde Bayındır Han’ın *biz dahi kargarız* diyerek çocuksuzluğunu yüzüne vurduğu Dirse Han’ın, nihayet dualarla bir çocuğu olur. Çocuk on beş yaşına vardığında, Bayındır Han’ın yılda iki kez dövüş teması için meydana çıkarılan güçlü boğasıyla vuruşur ve sonunda boğayı yıkıp boğazını keser. Oğlanın bu hüneri “ad almaya hak kazanmak” olarak anında karşılık görmüştür:

Oğuz beyleri gelüb oğlan üzerine yığınak oldular “Tahsîn!” didiler. “Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad kosun, bilesince (yanına) alub babasına varsun, babasından oğlana beylik istesün taht alvorsün” didiler. Çağırdılar, Dedem Korkut geldi. (D.10b/7)

Bir oğuz beyinin ad almasını daha açık şekilde anlatan hikâye ise *Büre oğlu Bamsı Beyrek* boyudur. Bu hikâyede Beyrek’in ad alışı hakkındaki sahne şu şekilde başlar:

Bay Büre Beğ eydür: "Mere, benüm oğlum baş mı kesdi, kan mı dökdü?" didi. Bezirgânlar "Beli baş kesdi, kan dökdü, adam ahtardı." didiler. Bay büre Beğ eydür: Mere bu oğlana ad koyasınca var mıdur? Bezirgânlar eyittiler: "Beli sultanum, artukdur." (D.36a/12)

Yine Dede Korkut tarafından adı konan Basat da *at basuban kan sömürür* (D.108b/13) olduğu için ad almaya layık bir yiğittir, Basat adını almıştır. Bu üç örnek dışındaki kahramanların ad alış hikâyesi anlatılmamış olsa da *Kıyan, Deli Dünder, Ulaş* gibi bazı isimler yine "kan"lı bir hikâyenin anısını duyurmaktadır diyebiliriz.

Türkmenistan rivayetlerinde ise ad almakla ilgili anlatımlar, *Korkut'un kabri kazıldı* anlatısında önemli bir yer tutmaktadır. Buradaki anlatımlardan ikisi, öldürdüğü hayvanın adını alma şekliyle ayrıca dikkat çekmektedir. Bu rivayette Korkut Ata, Çakan Bey'in iki ejderha öldüren oğluna *Ajdar* adını vermiştir:

*Çakanoğu aldı ad / Bindiğidir yahşı at
Ejder öldürdü oğlun / Daim söylensin sovlun
Beladan halâs etti / Ejderi kuma kattı
Ejder takılsın adı / Daim ilinin şadı
Adını verdik ona / Tanrı yalkasın şuna (Demir, 2019:188)*

Aynı anlatının bir başka yerinde Korkut Ata, arslanla vuruşan Çapak Bey'in oğluna da "Aslan" adını vermektedir. Salur Kazan da ejderhayı yenen bir kahramandır ve bu kahramanlık, "baş kesip kan dökmek"le ilgili büyük bir büyük hüner olarak adında veya adının takdiminde anılması beklenecek bir hikâyedir. Birçok vuruşması, zaferi olan, *yüz bin yağı geldi* denildiği halde heyecana kapılmadan savaşı ve "ejderhayı öldürdüğü" destanı anlatılan bir kahraman olarak Kazan'ın adı neden kan dökmekle ilgili bir hatıra taşımaz? Kazan kaldırarak yapılan kansız olayın hatırası, ejderhayı yenmiş kahramanın adı olmuştur. Bu husus, "Salur" ve "Kazan" adlarının beslendiği hikâye üzerine düşündürmektedir.

On Beş Yaşına Girmek

Ad alacak hüneri gösterdiğinde Dirse Han oğlunun da Bamsı Beyrek'in de yaşı 15'tir. Basat'ın yaşı belirtilmemiştir ancak "oğlan" ifadesi onun da genç yaşta olduğunu işaretlemektedir. Türkmenistan rivayetlerinde de Dede Korkut'un ad vermeye çağırıldığı, "ad toyu" yapılan yiğitlerin genç olduğu anlaşılmaktadır. Biz Kazan'ın "ad kazandığını" anlatan ifadede yaşının genç olduğuna dair bir işaret görmemekteyiz. Gerek *Şecere-i Terâkime'*deki metinde gerekse *Günbet* nüshasındaki soylamada, Kazan'ın "kazan kaldırma" hüneri onun hünerlerinden sadece biri olarak zikredilmektedir. Soylamada anlatılan hünerler büyük ölçüde kronolojik bir sıralanış göstermemektedir ama bu hüner de ilk sırada anılan olmamıştır.

Adsız Olmak

Dede Korkut metinlerinde ad alana kadar çocuğun bir adı yoktur. Hikâyenin meçhul aktarıcısı henüz ad almamış kahramanları "oğlan" olarak kodlar. Boğaç Dede Korkut tarafından adı konana kadar *oğlan* veya *Dirse Han'ın oğlancuğu*⁶, Beyrek ise *Bay Büre'nin oğlu, boz aygırlı oğlan, Bamsı derler* şeklinde belirtilmiştir. Kazan ise *Adum Delü*

⁶ Fakat ağız alışkanlığı ile olsa gerek hikâyenin devamında da aktarıcı Boğaç Han adını pek hatırlamamıştır. *Oğlan anasınıñ sözün simadı. Boğaç Han yirinden örü durdu.* (D.17b/2) cümlesi, geç kalmış bir hatırlama olduğu izlenimini verir.

Dönmez iken diyerek kendisinin zaten bir adı olduğunu söylemektedir. Bu sebeple Kazan'ın kazanı kaldırmasıyla "ad kazanmış" olması, yetişkinliğe henüz adım atmış isimsiz bir oğlanın ad alması gibi değildir. Bu, bizi ad üzerine ad kazanmanın "şan elde etme" demek olacağı üzerine ve bununla birlikte "kazan" kelimesinin işaret ettiği anlam dünyası üzerine düşündürmelidir.

3. Kazan'ın Ad Kazanması

Dede Korkut hikâyelerinde ve *Oğuznâme* metinlerinde kahramanların ismini takdim ederken ismin önüne, bir sıfat fiil cümlecığı şeklinde yaptıkları kahramanlıklar sayılmaktadır. Özellikle savaş meydanına girilişi anlatan kısımlarda bu takdim, çok gösterişli bir şekilde yapılagelir. Yeni nüshada Kars Kalesi'nin fethedildiği vuruşma tarif edilirken anlatıcı olan Kazan, beylerini, onların öncelikli vasıfları olan kahramanlıklarıyla birlikte anarak sıralamıştır. Yine bu yeni nüshada Dede Korkut Oğuz'un beylerinin kahramanlıklarını uzun cümleler halinde anmıştır. Anılan bu kahramanlıklar, onların "ad kazanması" şeklinde yorumlanabilir. Böylece ad kazanmanın "ad almak"tan farkı belirmiş olur. *Kazan Bey oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu boyda* Kazan Bey, "baş kesmeyip kan dökmeyen" oğluna sitem etmiş,

Baş kesübdür, kan dökübdür, cüldi alubdur, ad kazanubdur (64b/2)

diyerek oğluna kardeşi Kara Göne'yi ve dayısı Aruz'u misal olarak göstermiştir. Kara Göne de, Aruz da yaşını almış kişiler olarak "ad kazanma" fiilinin öznesi olmuşlardır. Burada ad kazanmanın "cüldü (ödül) kapmak"la anılması önemlidir. *Kazan'ın ad kazandığı soylamada* Kazan hünerlerine karşılık *ad kazandığını, vekilliği aldığını* ve *Padişah kızı Boyu Uzun Burla Hatun'u cüldü kaptığını* sıralamıştır. Bir referans noktası olarak hikâyede yer alan Bayındır Han, kahramanların başarılarının takdir edicisidir ve onlara *cüldü* ve unvan vermektedir. Kahramanlar için şan kazanmak, bitmeyen uzun bir süreçtir.

Kazan'ın 17. soylamada sayılan ve gerek *Topkapı Oğuznâmesi*'ndeki "kendi erliklerini anlattığı" kısımla, gerekse *Dresden* nüshasında kâfirlere karşı kopuz çalıp söylediği "övünmedüm" redifli şiirde geçen hünerleri, Kazan'ın destana ait kimliğini tamamlar. Burada anılan "ejderhayı yenmesi, yuvarlanan taşı tutması, kara kazanı kaldırması, kimsenin kıpırdatamadığı katı yayı çekmesi ve şişi ayağıyla yere perçin etmesi" hünerleri, Kazan'ın en az iki metinle destekleyebileceğimiz hünerleridir. Bu hünerlere rağmen Kazan'ın metinler içinde takdim edildiği Kazan'ın kahramanlıklarına net bir gönderme içermemektedir.

Ulaş oğlu, tülü kuşun yavrusu, beze miskin umudu, Amit suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atun iyese, Han Uruz'un ağası, Bayındır Hanun güyegüsü, Kalın Oğuzun devleti, kalmış yiğit arhası Salur Kazan... (D19b/11)

Günbet nüshasında da Kazan'ın takdim edilmişinde yaylakları kışlakları sayılmış, arslan kaplan olarak övgüsü yapılmış, silah kullanma konusundaki maharetiyle birkaç fizikî hususiyeti anılmıştır. Burada belirli bir vak'a ya telmih olarak değerlendirilebilecek tek hüner "kaleye en önce varması hareketi" dir:

Berk kal'alara ögce degen, degdügi igidlere hürmet iden, degmiyen kavatlara kan utdurub cezâ veren, Salur Eymür beglerinin tüm üreği, salhum salhum süñili, Konur atı perçemli, kaynar deniz kursaklı, kara polad yalmanı, sürcidânuñ cibiri, katı yaylar kabzası, sahar oklar peykânu, dom şesperler dögdisi, (...) seksen min er

heybetli, Azerbaycân lengeri, İslâm dini kuvveti, konur atlı, çakmur gözli, Salur yegi, Eymür görki, Zulkadr delüsi, pâdişâhın vekili Ulaş oğlu Gazan kimi sa'âdetli gerek. (G.12b/1)

Bunun dışında Kazan, *Günbet* nüshasının iki hikâyesinin öznesi olarak anlatımının başında anılmıştır. Kars Kalesi'nin alındığı savaşı anlatan hikâye bu takdimle başlamaktadır: *Kayser Salur ayası, dumanlı dag börisi, Salur yegi Eymür görki Zülkadr delüsi, Bayındır Pâdişâh vekili Gazan der...* (G.25a/7)

Kazan'ın ejderhayı yendiği hikâyenin başındaki takdim de yukarıdaki takdimlere benzemektedir. Bu hikâyede ayrıca Lala Kılbaş'ın Kazan'ı yüreklendirmek için söylediği sözler vardır. Bütün destan kahramanları için ortak kabul edilebilecek olan ve karşı yatan kara dağın hüdüri, ayındırır daşgun suyuñ türkeni, kazagucuñ aygırı, kaybatanuñ buğuru, ağayuluñ koçkarı, erenlerün serdârı ve igidlerüñ koçağı (G.27b/8) şeklinde devam eden bu övgülerin benzerini *Kazan'ın tutsak olduğu boyda* da görmekteyiz.

Bir övgü öbeği olarak Salur Kazan'ın "kazanı kaldırması" daha önce isminin önünde anılmış, takdiminde hatırlanmış değildir. Kazan'ın *Dresden* nüshasında birkaç yerde *bol nimetli* olarak anılması da, bu övgü Bayındır Han hakkında da kullanıldığı için fazla ayırt edici sayılamaz. *Şecere-i Terâkime'*deki şiirde ve *Günbet* nüshasında geçen 'kazan'la ilgili anlatımlar bu açıdan aydınlatıcı olmuştur. Zira her iki metinde Kazan'ın başlıca kahramanlıkları, yani bir bakıma ona "nam kazandıran işleri" zikredilmiştir. Kazan'ın isminin önünde anılmayan fakat şan kazandıran bu kahramanlığı, ona adeta yeni bir isim olmuş, eski ismini unutturmuştur. O sebeple *Ad kazanan Kazan* ifadesi, Kazan'ın isminin önüne geçmiş kahramanlığının hatırlatıcısı olarak önemli bir anahtardır.

Kazan'ın Eski Adı: Delü Dönmez

Kazan'ın eski adı olarak duyurulan Deli Dönmez'deki "deli" ön adı, *Günbet* nüshasında iki yerde Kazan için bir övgü olarak *Zülkadr delüsi*, *Zülkadırlı delüsi* ifadelerinde kullanılmıştır. "Deli" sıfatı da "kara" sıfatı gibi "kuvvetli"likle ilgili bir kelime olarak "gözü kara, korkusuz" anlamında kullanılagelen bir kelimedir. "Deli" kelimesine sözlüklerde ilk anlam olarak verilen "aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun" (Güncel Türkçe Sözlük) anlamı, bu ismin değerlendirilmesinde göz ardı edilmemelidir. Deli olarak anılan kahraman, taşkın hareketleriyle etrafa dehşet saçmakta, bilinen kuralları alt üst etmekte, tehlikenin üstüne yürümektedir. Osmanlılarda savaşlarda en önde hareket eden süvari birlikleri de bu yüzden olsa gerek "deli birlikleri" olarak anılmıştır (Türk Tarih Kurumu, 1980). *Dede Korkut* hikâyelerinde *Deli Dumrul*, *Deli Evren*, *Deli Dünder*, *Deli Karçar*, deli sıfatıyla anılan kahramanlardandır.

Deli tipi, *Dede Korkut Kitabı*'nda öncelikle alp tipine büründürülmüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirbilek, 2011: 9). *Deli*, savaşçıların en iyisidir. Anadolu'da kullanılan *Atın iyisine doru, insanın iyisine deli derler* şeklindeki atasözünü de bu bağlamda düşünebiliriz. *Deli* kelimesinin "alplık, bahadırılık" kelimeleriyle birlikte kullanılması önemli bir ayrıntıdır. Alp'in *deli* olması beklenen bir şey olmaktadır:

Meger, hânım, Uşun Kocanuñ kiçi oğlu Segrek eyü bahâdur, alp, delü yigit kopdı. (D.130a/6)

Ulu oglınuñ adı Egrek idi, bahâdur, delü yahşı yigit idi. (D.128b/11)

Dede Korkut

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Cilt 9 Sayı 21 Nisan 2020 s. 163-185

Kahramanlardan Deli Dündar, neredeyse her defasında *Demür Kapu Derbend'in tepüp yıkması* ve *altmış dutam gönderinde er böğürtmesi*, yeni metinde de *Kubadan kış gününde el üstünde yañıl elma meze ile gelmesi* (G.13a/7) gibi sıra dışı kahramanlıklarının sayıp döküldüğü uzun bir takdimle metne girmektedir. Ancak *Deli* sıfatının olumsuz değerlendirilmesine de örnekler vardır ve bunlar arasında *kız dileyeni öldüren* ve kız kardeşinin Beyrek'le evlenmesini zorlaştıran Deli Karçar ilk sıradadır.

Deli adında beliren “mantığı hiçe sayma” davranışının kahramanlara mizâhî bir hava kattığını da söylemek mümkündür. Bilhassa Deli Dumrul ve Deli Karçar karakterinde deliliğin mizahî vurgusu dikkat çeker. Deli Dumrul'un *kuru çayın üzerine köprü yaptırması*, *geçeninden 33, geçmeyenden döve döve 40 akçe alması*, Deli Karçar'ın ise kız kardeşi için başlık olarak *dişi deve görmemiş bin erkek deve*, *kısrak görmemiş bin aygır*, *koyun görmemiş bin koç*, *kulaksız ve kuyruksuz bin köpek* ayrıca *bin de pire* istemesi, fıkra olarak da anılabilecek hikâyelerdendir.

Mantığı hiçe sayma davranışı, Salur Kazan konulu anlatımlarda da bir mizah unsuru olarak dikkat çeker. *Günbet* nüshasında da tekrarlanmış bir soylama olarak *Gazan ne içersin! On min yağı üstüne geldi!* şeklinde girişi yapılan anlatı, bunlardan biridir. Kazan dilinden, alaycı bir anlatım içeren bu hikâyede, yaklaştığı ve sürekli arttığı söylenen düşmana karşı Kazan eğlenmeye devam eder. Gücün, savaşçılığın her şeyden kıymetli olduğu zeminde, tehlikeye meydan okuyan kahraman akıllılığıyla, stratejik zekâsıyla değil korkusuzluğuyla övülmektedir. Kazan, tedbir almaya, plan yapmaya gerek duymayan bir kahramandır. Delilik bu yüzden başlı başına bir değer olmaktadır.

Deli Karçar'ın deliliğinden Dede Korkut'un bile çekinmesi, çok sıkı tedbirler alması, hatta onunla görüşmeye giderken Oğuzlarla vedalaşması, deli'nin muktedirliğine dair esprili ayrıntılardır. Deli Karçar Türk bilgeliğinin bu en büyük timsali olan, en kutlu ve âkil insanı bile ürkütmede, *ağzın köpüklendirerek* karşısına çıkıp ona *Amelüñ mü azdı, filüñ mü azdı, ecelüñ mi geldi? Buralarda neylersin!* (D.43b/6) şeklinde meydan okuyabilmektedir. Deli Dumrul'un Azrail'e kafa tutmasında da aynı aşkınlık, dizginlenemezlik hâli vardır. *Deli* bir anlamda, kutsal olanla bile boy ölçüşebilen, “yüce” olana meydan okuyan bir kahraman olarak belirmektedir. “Kutsal olan” a kafa tutmanın mizahî bir formu karşımıza çıkması, tekke şiirinde şathiyye ile olduğu gibi burada da *Deli* karakteriyle olmaktadır diyebiliriz. Birçok tasavvuf şairi gibi destan kahramanlarının da *deli* olarak tanımlanmalarında, belki de her hal için mazur görülme şeklinde insanî bir kaygı gizlidir.

En önemli mitolojik kahramanlarımızdan olan Kazan'ın *Delü Dönmez* adını bu bağlantıların dışında düşünmek doğru olmayacaktır. Nitekim *Kazan'ın ad kazandığı soylamada* anılan hünerler de, deliliğin aşkınlık anlamıyla uyumludur. Yuvarlanan taş bahsinde Kazan, kaya parçası üzerine gelirken bile piyalesi elindedir. Kazan'ın bu yiğitlikleri anarken kullandığı, “üstün güçü pasifize eden, muktedir edası da ayrıca dikkat çekmelidir. Kazan, “uzakta ve yücede” bir varlığı simgeleyen Bayındır Han'ın kendisine verdiği vekilliği ve *cüldüyü* anarken tevazu göstermez, “hak ettiğini alması” gibi bir anlatımla kendi yetkinliğini ortaya koyar. Destan karakterlerinin tekke edebiyatında kendini gösteren önemli bir yönü de bu olsa gerektir.

Söylemek gerekir ki *Deli Dönmez* adını Kazan'la ilgili anlatılan hikâyeleri göz önüne alarak düşündüğümüzde bu isimle “ayırt edici bir şekilde” örtüşen bir hikâye bulmak zordur. Kazan'ın birçok kahramanlığı, bu isme yorulabilecek özelliktedir. Bu

ismi andıran bir de Dönebilmez Dölek Evren (veya Alp Evren) ismi vardır.⁷ *Dönmez, Dönebilmez* gibi isimler, *Kıyan, Boğaç, Basat* gibi yapılan kahramanlıkla ilişkili isimlere benzemektedir. Tulum, *Dönebilmez* ismini *kararlılığın ve güvenirliliğin abartısı* olarak yorumlamıştır (2015:40). Bir destan kahramanının yolundan dönmemesi, tehlikenin üzerine yürümesi beklenir ve bu durum Kazan'ın ejderhayla olan savaşında da görülmüştür. "Delilik" ve "dönmezlik" korkusuz bir kahramanı tanımlayan, en olası isimlerdendir. Kazan'a da her haliyle yakışacaktır.

Kazan'ın "Salur" Adı

Dede Korkut hikâyelerinde ve Türkmenistan rivayetlerinde Salur ismi çoğu defa Kazan ismine eşlik etmekte, bazen de kahraman sadece Salur, Salar, Salır adlarıyla anılmaktadır. Türkmenistan rivayetlerinde Salur Kazan'ın Salır veya Salur adlı oğlu olduğundan, bazen de yine Salur Kazan adında bir oğlu olduğundan söz edilmektedir. 1966'da derlenen bir rivayette kahramanın Salur Kazan Dede olarak verilmiştir (Demir, 2020: 67). Bazı rivayetlerde Salur adı açıkça bir boy adı olarak belirtilmiştir. *Şecere-i Terâkime'*ye göre Salur, Oğuz Han'ın oğlu Dağ Han'ın oğlunun adıdır. Bu sebeple Salur Kazan'ın Salur adı bir boy adı olarak değerlendirilmektedir. İslamzâde bu konuyu şu şekilde özetlemiştir:

Salur Kazan birleşik adı, bu karakteri simgeleyen şahsın Salur olarak taifesini, Kazan olarak adını değil; Salur olarak adını, Kazan olaraksa değerini ifade eden eren lakaplı (hep kazanmak, yenmek) anlamına gelir. Kazan Han'ın ismi Salur olsa bile Salur soyunu ifade eder. Lakin Salur'un soyunu değil kendini ifade eder. Salur boyu Kazan Han'dan başlar (2011: 113).

Salur'u boy adı dışında değerlendiren yorumlar da yapılmıştır. Tulum bu ismi "kılıcını savur, sal vur" şeklinde yorumlamaktadır (2016:16). Kamal Abdulla Kazan'ın "Salur" adını kuşla ilgili görmekte, ayrıca Kazan'ın diğer kahramanlar gibi sürekli babasının adıyla anılmamasını dikkate değer bularak bunu "Kazan'ın tümüyle topluma ait olması" olarak yorumlamaktadır. Ona göre Salur Kazan'ın Salur adı Oset dilinde yaşayan bir kuş adıdır, "şahin" anlamına gelir ve bu yüzden azametlidir, mite aittir (2015:109-110). Ancak Abdulla'nın bu yorumunda Kazan'ın baba adının pek anılmadığı bilgisine kuşkuyla yaklaşmak gerekir.

Günbet nüshasında *Salur yeği, Eymür görki* olarak vasedilen Kazan'ın *Salur* adıyla ilişkisini bir kan bağı olarak düşünmek mantıklıdır. Bir kahramanın mensubu olduğu millet veya boy ile birlikte anılması, onun halkını temsil eden önemli bir değer olduğunu gösterse gerektir. Salur Kazan adında olduğu gibi kahramanların boy adlarıyla anılışının başka örnekleri de vardır. Dede Korkut bunlardan biridir. *Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinde Dede Korkut'tan Resul Aleyhisselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er koptu* (D.3a/2) şeklinde bahsedilmiştir. *Günbet* nüshasında *Bayat eri* (G.3a/4, 18a/8) olarak geçen Dede Korkut'un adı, *Câmiut-Tevarih*'in bir yazmasında ise *Bayat Dede Kerencük* şeklinde verilmiştir (Shahgoli vd. 2019: 161)⁸. *Bayat*, Oğuz Han'ın

⁷ Ejderhayı yenen Kazan'ın adında ve takdiminde ejderhayla ilgili bir anma olmazken ejderhalı bir ismi sahip olan *Dönebilmez* Evren ile *ejderhalar ağzından adam aldığı* belirtilen Delü Evren karakteri, destanlarımızın kayıp taraflarını hatırlatan ayrıntılardır.

⁸ Shahgoli vd., *Karı Dede Gezencük* adının Togan tarafından *Bayat Dede Gerencük* olarak (1982: 55) kaydedildiğinden hareketle, *Bayat* adının "kadim" anlamına geldiğinden dolayı "Karı (yaşlı) kelimesiyle değişebileceğini ileri sürmektedir (2019: 160). Ancak bu anlam *Bayat eri* ifadesiyle uyumsuz. *Bayat, Kutadgu Bilig*'te "Tanrı" anlamında kullanılmıştır. Eser şu beyitle başlar: *Bayat atı birle sözüğ başladım / Törütgen egidgen keçirgen idim*. Dolayısıyla *Günbet* metnindeki *Bayat eri* ifadesi bu açıdan bir mecaz içeriyor da olabilir.

oğlu Gün Han'ın ikinci oğlunun adıdır (Eyüboğlu 2019: 522'den Gökyay 1973: 320). Yine buna benzer şekilde *Bügdüz Aman* (veya *Emen*) *Bey* ismi de Oğuzların *Bügdüz* boyuyla ilişkili bir isim olmalıdır.

Bununla birlikte Salur Kazan'ın mite aitliği, eski adında da, Kazan olarak büyük bir şan kazanmasında da kendisini göstermektedir. Eklemek gerekir ki Salur Kazan'ın diliyle yapılan ve *Topkapı Oğuznâmesi* ile *Dresden* ve *Günbet* nüshalarında geçen *Kazan-idüm* veya *Gazan-idüm* şeklinde rediflenen soylamalarda *Kazan* adı, *Salur* adından ayrı olarak anılmaktadır.

Kazan'ın "Kazan" Adı

Günbet nüshasındaki *Ad gazanan Gazan idüm* sözü, şimdiye kadar menşei hakkında çokça fikir yürütülmüş olan "Kazan" adının ortaya çıkışını cinaslı bir ifadeyle duyurmuştur. Eğer metinde "kara kazan"la ilgili hikâye anlatılmamış olsaydı bu ifadeden ismin doğrudan "kazanmak" fiiliyle ilişkili olduğu çıkarılabilirdi. Nitekim daha önce de bu şekilde yorumlar yapılmıştır.⁹ Bu yorumlardan biri, Salur Kazan ismini "*Sal (kılıç savur) vur ve kazan!*" olarak açıklayan M. Tulum'a aittir. (2016:16).¹⁰ Kırzioğlu da Kazan'ın "kazanmak, muzaffer gelmek" anlamından geldiğini düşünenlerdendir (2000:53) İslâmzâde, Salur Kazan'ın adının bir değeri ifade ettiğini söylemiştir ancak bu değer de yine "kazanmak"la ilişkilidir (2011: 113).

Kazanmak kelimesi Eski Türkçede *kazganmak*, *kazan* da *kazgan* şeklinde geçmektedir (Ercilasun, 2004). *Etimoloji Türkçe'de kazan* kelimesinin Eski Türkçe *kaz-*"oymak, çukurlaştırmak" fiilinden +gAn sonekiyle türetildiği bilgisi verilmiştir. Kaşgarlı ise bu kelimeyi *Yer yavuzı kazgan* örneğini vererek, "çukur" anlamıyla almıştır. Azmun'a göre Türkmencede *gazna* şeklinde geçen "hazine" anlamındaki *kazınak* > *kaznak* kelimesi de bu kökten gelmiş olmalıdır ve Clousan'ın bu kelimenin Arapça *hazna*'dan geldiğini söylemesi hatalıdır. Buradan *kazna* kelimesindeki olumlu anlamın *kazan* kelimesine de yansıdığını çıkarabiliriz. Kazılarak elde edilen hazine de kazan gibi bolluk bereketle ilişkilidir. Tarama sözlüğünde ise *kazan* "hane halkı" anlamıyla geçmektedir (1939: 1079).

Kaçalin'e göre Türkçede iki "kazan" kelimesi vardır. Biri Türkçe kökenli *kâ* (kap) kelimesinden *ka-r* > *kar-gan* > *kazgan* > *kazan* şeklinde türeyen kelimedir. Diğeri ise Arapça *Hasan* isminden *h* > *k* değişmesiyle gelişen Kazan ismidir. Kaçalin, Salur Kazan'ın ismi için ikincisini düşünmüştür (2006: 108) Ancak Kazan'a bağlı anlatıların İslam öncesine dayanan bir geçmişi olduğunu düşündüğümüzde *Hasan* > *Kazan* şeklindeki etimoloji sıkıntılıdır (Pehlivan, 2016: 444). Öte yandan Kırzioğlu'nun da *k* > *h* değişimini tersten alan bir görüşü vardır. Kırzioğlu da *yağma Hasan'ın böreği* deyiminin "üç yılda bir defa geleneğe uyarak evini yağmalatan Kazan'dan" gelmiş olabileceğini söylemiştir

⁹ Benzer bir yorum 1975 yapımı *Dede Korkut* adını taşıyan bir Azerbaycan filminde de yapılmıştır. *Dede Korkut* hikâyelerinin birleştirilerek başka bir çerçeveye oturtulduğu bu filmde, Dede Korkut Kazan'a şu şekilde ad koyar: *Meydanda hüner gösterdin, uğur gazandın. Hemişe uğur gazan. Adını Gazan koydum.*

¹⁰ Mertol Tulum ve M. Mahur Tulum, *Dede Korkut* kahramanlarının birçoğunun adını "buyruk" yani emir kipinde fiil olarak açıklamıştır: "Er-yüzmek"ten Erüz, "Börülemek"ten Börle Hatun, "bükmek ve düzmek"ten Bügdüz, "Üş(ü)nmek"ten Üşün vs. gibi. Burada *Salur* ve *Bügdüz* adlarının Oğuz'un boyları olduğu unutulmamalıdır. Yeni nüshada Kazan için *Salur yegi Eymür görki Zülkadr delüsi* gibi ifadeler de geçmektedir. Kamal Abdulla, Kazan'ın *Salur* adının onu mite bağladığı yorumunda bulunmuştur. Ona göre bugün sadece Oset'in dilinde "şahin" anlamını taşıyan *Salur* kelimesi, Kazan'ı "babasıyla" değil bir kuşla ilgili görerek mite bağlamakta ve topluma mâl etmektedir. (2015:109).

(2000: 202). Böylece Hasan'dan Kazan'a ve Kazan'dan Hasan'a iki ayrı yorum söz konusu edilmiştir.

Kırzioğlu ayrıca "kazan" kelimesinin Kazan Han'ın "divanı"nın hafızalarda kalan bir hatırası olarak, "devlet, hükümet" anlamında kullanılan bir söz olduğu düşüncesindedir:

Kars'ta yerli (Sünnî) ve Türkmen (Alevî) ahali arasında "hükümet şerri, devlet ve kanun mes'uliyetinden bahsedilirken "Tanğrım, hükümet şerrinden, KAZAN şerrinden saklasın!" derler. Namaz sonlarında dualarda da hâlâ ihtiyarlar, "Allahü Te'âlâ, sen bizim çoğumuzu çocuğumuzu KAZAN şerrinden, hükümet şerrinden sakla!" diye yalvarırlar. Burada Kazan" sözünün hükümet ile müradif ve aynı mânaya kullanıldığı besbellidir. Medrese görmüş din âlimleri bile kullandıkları bu "kazan" tabirinin menşe ve mânasını bilmezler ve dede-nine yâdigârı olarak tekrarlar dururlar. Bunun Arapça "kaza, şeriat hükmü" ile alakası olabileceği hatıra gelirse de, "kaadi / kaadhi" ile "hâkim / hükümet" başka başka şeyler olduğu ve bu tabirin Aras boylarında kullanıldığı düşünülürse, bunun "Kazan Han hükümeti ve Divanının hatırasını taşıdığı anlaşılır. (Kırzioğlu, 2000:102)

Kazan adını *kaz-an* şeklide bölerek açıklayan bir yorum Mireli Seyidov tarafından yapılmıştır. *Kaz* ongunu ile Kazan arasında bir ilgi kuran yazara göre *Kazak*, *Kazılık*, *Kazgurt*, *Kafkas* gibi isimlerde de geçen *kaz* kelimesi, "yükseklik, dağ, zirve" anlamlarındadır ve bir kuşun adı olmuştur. Bu isimden *-an* ekiyle türeyen *Kazan*, "yükselen, yücelen" anlamına gelmektedir (Eyüboğlu, 2019: 395'ten Seyidov, 1997: 39). Seyidov'un bu görüşünü Ali Duymaz da Anadolu'daki *Kaz Dağı* şeklindeki yer adlarından ve halılara işlenen *kaz* motiflerinden hareketle desteklemektedir. Duymaz ayrıca *kaz* ongunu ile Kazan arasında muhtemel bir ilişkiye örnek olarak şu bilgiyi verir: *Gaz ayaklı* koluna bağlı bir aşiretin adı da *Salargazan*'dır ve damgası da *kaz* ayağıdır (1997: 119). Kazan'ın "kaz"la ilişkili olduğu bilgisini destekleyen Eyüboğlu da, Salurların içinden bir kahramanın adının *Salur Kağan* şeklinden zamanla *Salur Kazan*'a dönüşmüş olabileceğini ileri sürmüştür (2019:396). Kağan'dan Kazan'a bu değişim pek olası görünmemekte ise de yazarın belirttiği gibi *Kazan* adı *Salur Kazan*'dan çok daha eski olabilir. Kazan karakterinin birçok tarihî katman içereceği ortak bir kanaat halini almıştır.

Kazan adının "kazan" nesnesinden geldiği yorumları önceden beri yapılmaktadır. Melinkoff (Alptekin,2009:89), bunlardan biridir. Ayrıca Kazan'ın büyük bir kazanı olduğu ve ordusunu bu kazanla beslediği şeklinde yorumlar da yapılmıştır. *Kazan* kelimesi etrafında etimolojik sorgular mevcuttur. Pehlivan'a göre Türkistan sahasında ve nispeten erken bir dönemde *Kazgan* kelimesinin nasıl *Kazan*'a dönüşmüş olacağı merak edilesi bir konudur. Çünkü *Kazgan* kelimesindeki "g"nin erimesi Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliğidir. Kelime *kazgan* yapısını, bugün bile muhafaza etmektedir. Osmanlı Türkçesine ışık tutan bir yazar olarak Şemsettin Sâmî de sözlüğünde "kazan" kelimesi için "kazgan" maddesine gönderme yapmış, burada da "kazgandibi, hamam kazganı" gibi altı başlıklara yer vermiştir (1989: 1029) Pehlivan'ın *Dede Korkut Kitabı Doğu'da aktarılsaydı makul olanı bu ismin olduğu gibi yazılması olacaktı.* (2016:444) şeklindeki yorumundan birkaç yıl sonra elimize geçen yeni nüsha, Doğu Türkçesine dayandırılmaktadır. Shahgoli vd, *Günbet* nüshasını dil özellikleri açısından değerlendirirken bu nüshanın *Dede Korkut Kitabı*'nın Doğu Türkçesinde yazılmış kaynaklarına dayanıyor olacağını söylemiştir. Metnin dili gibi imlasında da İran ve

Türkistan'da yaygın olan Doğu Türkçesinin özellikleri görülmektedir (2019: 160, 165). Yeni nüsha da Kazan adını *Ġazan* şeklinde vermekte ve Türkmenistan rivayetlerinde olduğu gibi bu söyleyişle diğer nüshalardan, *Şecere-i Terâkime* ve *Topkapı Oğuznâmesi* gibi başlıca kaynaklardan ayrılmaktadır.

“Kazan” adına “büyük tencere” anlamı veren eski metinlerin bulunuyor olması çok önemli bir bilgidir. İbni Battuta, *Gazan Han* için bilgi verirken onun *Kazgan* adında bir kardeşinin olduğunu ve halkın ona *Kazan* dediğini anlatmaktadır. Halkın dilinde “büyük tencere” anlamına gelen bu isim, rivayete göre Kazan'a “doğumu esnasında içeriye giren cariyenin elinde kazan olduğu için” verilmiştir (Pehlivan, 2016:444'den İbn Batuta Tanci, 2004:322). Saraya mensup bir çocuğun bu şekilde isimleniyor olması tuhaf bir durumdur.

Kazan adının “kazan” nesnesinden geldiğine dair bir anlatım da, 9. yy.'da Mikayıl Baştu tarafından yazıya geçirilen *Şan Kızı Destanı*'ndadır. İslamzade'nin aktardığına göre bu destanda *Salur Kazan*, “Hun halkının kurtarıcısı”dır ve destanda Kazan soyu olarak geçen *Laiş* adı da *Ulaş*'a benzemektedir:

Destanın “Hon halkı nasıl yenilendi” faslında, Kazan'ın annesi tarafından bir kazana koyularak çaya atılması ve bununla da onun soyunu tüketen düşmandan koruması, soyuna uygun olarak Kazan adı verilmesi, nihayet düşmanla savaşarak Hon (Hun) halkını kurtarması yüksek poetik düzeyde tasvir olunmaktadır (2011: 116).

Hız. Musa kıssasını (hatta “Musa” ismi üzerine yapılan, bu ismin “sanduka” dan geldiği şeklindeki yorumları da) hatırlatan bu hikâyeye, Salur Kazan merkezli olmasa da Salur Kazan adı etrafında gelişen mitolojik anlatıların en ilginçlerinden olsa gerektir. Bulgarlar arasından derlenen bu destanın birkaç parçasının Kâşgarlı Mahmud'un eserinde de görülmesi (Bkz. Aydoğdu, 2006), bu hikâyenin yaygın olarak bilindiğini göstermektedir. *Kazan* adı bu anlatıda bizim metinlerimizde ele alındığından daha farklı bir mitolojik değerdir. *Kazan* bir nesne olarak büsbütün varoluşsal bir anlam taşımaktadır ve kurtarıcı rolündedir.

“Kazan”ın Ad Olması ve Sembolik Değeri

Salur Kazan'ın “Kazan” adının yeni nüshayla ortaya çıktığı üzere büyük tencere anlamından gelmesi, dikkatleri “kazan” nesnesinin anlamına çekecektir. Öncelikle “kazan” pahaca değerli, ağır, dayanıklı (demirden) ve zamana meydan okuyan bir nesnedir ve bu kelimenin isim oluşu, “demir”in kıymetli olduğu, “demir, polat” gibi isimlerin bir büyüklük ifadesi olarak kullanıldığı, aletlerin hangi madenden olduğunun mutlaka sıfat olarak (polat kılıç, demir gürz gibi) zikredildiği bir zeminde anlamlıdır.¹¹

Toyların, şölenlerin önemli bir enstrümanı olarak kültürümüzde “kazan”ın önemli bir yeri vardır. Birçok deyim, atasözüne ve türküye konu olan kazan, “kara” sıfatıyla özdeşleşmiştir. *Kara kara kazanlar / Kara yazı yazanlar* veya *Kara kazan koldadır /Yârim uzak yoldadır* şeklindeki türkülerde de “kazan”ı sosyal hayatın önemli bir bileşeni olarak görmekteyiz. Her türlü büyük toplanma durumlarında, kışlık yiyecek hazırlamak, aş pişirmek ve dağıtmak işindeki rolü, kazanı merkezî bir unsur kılmaktadır.

¹¹ Yine bu yeni nüshada, “kazan”ın kıymetliliğiyle ilgili olarak, ayrı ev isteyen ahir zaman gelinlerinden şikâyet eden kısımda “*kazana gücü yetmese çölmek ala*” (G.22a/1) denilmekte ve gelin bu tercihi sebebiyle küçümsenmektedir.

“Kazan”ın kutsallığı “ocak” etrafında geliştirilen kutsallık inancıyla ilişkili düşünülmelidir. Ocak, insanın barınmasını ve beslenmesini, bir anlamda hayata tutunmasını sağlayan bir kaynak olarak daima öte dünyayla ilişkili görülmüştür. Eski Türklerdeki “ocak iyisi” inancı, ocak kültürünün öne çıkan bir yansımasıdır. Ateşin yakıldığı bu yerin kutsanışı, ateşe tapınma, ateşe hürmet etme, birçok inanç sisteminde yer etmiştir. Ateşin hem yaşamayı sağlayıcı hem de mahvedici olması, gazabın ve merhametin kutbu olarak iki zıt kudreti bünyesinde taşıması, kutsal ve aşkın bir güç olarak düşünüldüğünü beslemiştir.

Ailenin sürdüğü mekân olması dolayısıyla ocak, “ev, aile” ile aynı anlamda kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Ocağın daima yanması, bacanın tütmesi hayat ve refah alameti olarak anılagelir. *Ocağın yansın* sözü ise en hayırlı duadır (Onay, 2000:358). Fakat ocak kelimesi, yine bir “ocak” merkezinde oluşan tekke benzeri yapılanmalarda bambaşka bir anlama bürünmüştür. Ayrıca gerek meslek grupları için (ki bu grupların sadece kendi üyeleriyle paylaştığı ve bazen birkaç aileyle sınırlı olarak kalan “ocak sınırları” da bulunmaktadır), gerek şifacılık, el verme geleneği için de bu mekân, aşkın olanla bağ kurulan, mistik ve sosyal bir merkezi temsil etmektedir.

Tekke ve dergâhlarda ocak gibi kazan da kutsal bir anlama bürünmüştür. Ocak “aş”ın pişmesini sağlayan kaynak ise, kazan da o kutsal ateşin üstünde kaynayıdır. Kazan ocağa aittir ve ocağın maddî ve manevî anlamıyla bütünleşmiştir. Eğitim yönü olan ocaklar için kazan baş unsurlardan olmuştur. Acemilerin yetişmesinde dergahların matbah ve kazanlık bölümleri önemli olmuştur.

Ocakla ilgili efsanelere ocağın kazanı da dâhil olmaktadır. Ne kadar kişi olsa da kazanda kaynayan aşın yine de herkese yeteceği şeklindeki inanış pek çok tekke de görülmektedir. Hacı Bektaş tekkesinin kazanının ateş yanmadan kaynadığı şeklindeki inanış da kazana biçilen manevî kıymetin bir yansımasıdır. Bektaşî tekkelerinde Muharrem’in onuncu gününde yapılan, duaların okunduğu, *Kerbelâ* şehitlerini anan nefeslerin okunduğu törenlerin merkezinde kazanlıktan çıkarılan “kara kazan” yer almaktadır (Alptekin, 2009:20). Kazanın vav harfi çizerek karıştırılmasından kepeğin daldırılmasına kadar bir dizi ritüelin uygulandığı bu törenlerde Dervişler kara kazanın etrafında toplanır, kara kazanda pişirilen aş halka dağıtılır, bir aşı ortak olmakla manevî bir iklim oluşturulur. Alevi Bektaşî geleneğinde ayrıca *kara kazan hakkı* diye anılan bir yardım geleneğinden bahsedilmektedir (Çelepi, 2018: 99). Harman zamanı köylerden *kara kazan hakkı* denilerek toplanılan buğday gibi malzemeler, kazanın sürekli kaynamasını ve askerlere, yolculara, yoksullara aş dağıtılmasını sağlamaktadır.

Kazan, Bektaşîlerin dergâhına bağlı olarak kurulan Yeniçeri ocakları için de özel bir yerdedir. Yeniçeri ocaklarında *kazân-ı şerif* korunması gereken kutsal bir eşya sayılmıştır. Ona özel bir bölüm ayrılmış (kazanlık) ve korunmaları için bekçiler görevlendirilmiştir (Alptekin, 2009:20). *Kâmus-ı Türkî*’de Yeniçeri ocağının yemek kazanının merasimle ve dua ile kurulup kaldırıldığı bilgisi verilmektedir (Sâmi, 1989: 1079). Kazanın kazanlıktaki yerinden alınıp omuzlar üstünde taşınarak meydana getirilmesi ve devrilmesi *tuğyan* (sapma, taşkınlık) demektir. Nimet üzerinden otoriteyi reddetme ifadesi olarak *kazan kaldırmak* deyimini, kazanın sembolik değerine bir örnektir.

“Aş dağıtmayı” ifade eden bir deyim olarak *kazan kaynatmak* (Türkmencede *kazan atarmak*) dergâhların toplumda en çok öne çıkan yönlerinden biridir ve halk ile buluşmanın ve dayanışmanın göstergesidir. Son yüzyıllara kadar esnaf teşkilatlarının

“yiğit başları”nın evlerinde tutulan, 50-75 kiloya kadar pilav pişirilebilen büyük kazanlarının olduğu bilinmektedir (Yakıcı, 2016: 103). Bir ahilik geleneği olarak yiğitbaşının teşkilatın büyük kazanı için “yetkili” pozisyonda olması ve teşkilatın yönetiminde “ikinci isim” olarak söz sahibi olması (Cora, 2017), Salur Kazan’ın Oğuzlar içinde padişahın vekili olarak üstlendiği role çok uzak olmasa gerektir. Dolayısıyla “kazan”ın ululuk göstergesi bir isim olması düşünülmelidir. Bektaşilikte olduğu gibi Mevlevîlik geleneğinde de “kazancı dede” mutfak bölümündeki yetkili kimsedir. Kazancı makamı, “matbah”ta çile dolduran dervişlerin riyaseti makamıdır. Bu da “kazancı”nın acemilerin eğitiminden sorumlu kişi olduğunu ifade eder (Arpağuş, 2009: 126). Bütün bu bağlantılar “kazan”a, insanın en temel ihtiyaçlarından olan beslenmek ve bu ihtiyacın sosyal birliktelikle ilişkilendirilmesi dolayısıyla atfedilen bir değer olarak yorumlanabilir. Kazan önemli olduğu için kazan’ın sorumluluğunu almak da önemli bir unvana karşılık gelmektedir.

M. Surur Çelepi, hem resmî hem de sivil olarak düzenlenen büyük katılımlı aş verme toylarını ve bu aşların pişirildiği, daha sonra bir simgeye dönüşen büyük yemek kazanlarını ifade etmek için *kamu kazanı* tabirini kullanmıştır (2018). Ona göre kamu kazanı bir devlet geleneği olarak başlamış daha sonra hayır anlayışıyla bezenerek sivilleşmiş, kanaat etmenin, birliğin ve bereketin simgesi olmuştur. Kazanın bir simge haline gelmesinin ve kutsal kabul edilmesinin, birçok tekkenin kazanlarının korunarak günümüze ulaşmasını sağladığı görülmektedir. Korunan ve günümüze ulaşan kazanlar arasında Seyyid Battal Gazi, Sarı Saltuk, Kaygusuz (Kahire) tekkelerinin kazanları ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’ne alınan ve hakkında önemli çalışmalar yapılan Ahmet Yesevi Türbesi’nin kazanı sayılabilir.

Kazan Sözcüğü Üzerine adlı makalesinde İrene Melinkoff, “kazan”ın tarikat ve loncalardaki rolünü “sosyal olanla mistik olan arasındaki sıkı ilişkiler”in bir örneği olarak görür. “Bireyin üst yaşamla bağlantısını sağlayıcı” olarak gördüğü “kazan” hakkında şunları kaydeder:

Gizemli-masalsı (mystico-mythique) bir görünüm alan “kazan”ın, bolluk saçan boynuz gibi, tükenmez bir ürün kaynağı iken Hint-Avrupa anlatılarında sonsuz gençlik kaynağı bir büyülü kazan’a dönüşümü gibi, Helen söylencelerinde de yeniden güçlenme, yenilenme, dirilme simgesi, büyücülerin içinde büyülü içkiler hazırladıkları cinli perili araç olur. Ural-Altay bölgelerinde ise kazan’ın (kazgan), tütsülemeler için kullanıldığı Şamançı döneme uzanan bir ağırlığı hep vardır. (Alptekin, 2009:88-89)

Melinkoff’un bu yorumunda kazanın olumsuz bir güce karşılık gelmesi anlamı da sezilmektedir. Bir olumsuzluk nesnesi olarak “cadı kazanı”, Grimm masallarının önemli bir motiftir. Kara kazanın tanrısal bir iksirin veya büyüünün içinde hapsedildiği veya “tanrılar katında tutulan gizemli ve karanlık bir nesne” olduğu şeklindeki yorumlar *Galler* mitolojisinde görülmektedir.¹² Bizdeki mitolojik anlatılarda *kara kazan* bu şekilde bir olumsuzluk anlamı taşımaya uzaktır. Dahası kazan, bir sınanma ve keramet unsuru olarak efsanelerimizde ve destanlarımızda yer etmiştir. Sarı Saltuk’un, düşmanına İslam’ı kabul ettiren bir kerameti olarak kaynar kazanın içine girmesi ve yanmaması şeklindeki efsane, kazanın olumsuzluk kaynağı olarak görülmediğinin bir

¹² Walt Disney yapımı bir animasyon filmi olan *The Black Cauldron* (Rich ve Berman,1985), bu açıdan ilginç bir uyarlamadır. Burada kara kazan, kötü ruhların içinde uyuduğu şeytanî bir nesnedir.

örneğidir. Tekkenin mistik ideallerinin bir parçası olarak kazan kültürümüzde olumlu bir güç ve bir kutsallık sembolü olmuştur.

Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi eserinde "kutlu kazanların mevki ve rütbe sembolü olduğunu" söylerken verdiği şu bilgi ise, "kazan" kelimesine daha dikkatli yaklaşmamızı gerektirmektedir:

Kazanın demir kulpunu tutma yani "demir çeçkini tuttu" demek bir kişiye bir toplulukta bir hak ve mevki vermektir. Kazancı ise aşçı demektir. Fakat kazancı aşçı olduğu kadar kazana sahip olan veya yemek kazanının muhafızı da (kesselhüter) demektir. Bu da topluluk içinde bir mevki ve rütbedir. Hunlardan Ortaasya'da da üç ayaklı birçok kutlu kazanlar bulunmuştur (2016: 741-742)

Bu bilgilere göre değerlendirirsek, Kazan Bey, kazanın demir çeçkini tutmuştur. *Günbet* nüshasındaki anlatımda kazanı kaldırma konusunda Oğuz beylerinin de rekabet etmesi ve Kazan Bey'in "kazan"ı tek başına taşımaya davranması, bir hüner gösterme davranışı yanında bir rütbeye talip oluş anlamı da taşıyacaktır. Nitekim kahramanımıza "kazancı"ya benzer şekilde Kazan unvanı verilmiştir. Böylece Deli Dönmez'in ad kazanması'ndan muradın "unvan elde etmesi" olduğu çıkarılabilir. Doğrusu "Kazan"ın bir unvan olarak değerlendirilmesi, unvan öbeği sıralamasına da uygun olarak Salur Kazan adını anlamlı kılacaktır.

"Kazan"ın tasavvufi bir anlam taşıyabileceğine dair bir bilgi, Türkmen rivayetlerinde Salur Kazan için *Kazan Baba*, *Salar Baba* gibi ifadelerin de geçiyor olmasıdır (Erdem, 1998). *Baba*, *Ata* şeklindeki adlandırış, Kazan'ın manevî lider olarak görüldüğünü göstermektedir. Çovdurlularla ilgili Türkmen rivayeti bu türden bir liderliğe bir örnek olarak alınabilir. Oğuzlara küsüp Mankışlak'a yerleşen Çovdur halkı için Dede Korkut'la birlikte Salur Kazan da gönderilmiş, Salur Kazan Dede Korkut'la birlikte Çovdur beyine nasihat etmiştir. *Şecere-i Terâkime*'deki şiirde Salur Kazan'ın "aş dağıtıcı"lığı anlatılmıştır, yani bir anlamda Kazan bir "kazan sahibi"dir. Bu metindeki *ilge üleşti* sözü, kahramanımızın "aş" üzerindeki yetkisi, yetkinliği gibi anlaşılabilir bir tablodur.

Adım Delü Dönmez iken diyen kahraman, zaten bir adı olduğunu söylemiştir. O yüzden bir "ad alış" hikâyesini haber veren *Delü Dönmez* adının ne şekilde alındığı da artık yeni bir konudur. Fakat zaten *Dede Korkut* kahramanları içinde isminin menşei hakkında bilgi verilen kahramanlar azdır. Sadece *Boğaç*, *Beyrek* ve *Basat* fikir verecek bir örnek olarak elde durmaktadır.

"Kazan" adının bir unvan olarak asıl ismi unutturması ve isim yerine kullanılır olması özel bir durum olarak önemli bir soru işaretidir. "Kazan" unvanının sadece *Salur Kazan* isminde kalıplaşması da bu isim üzerinde bir sır olarak kalmaktadır. Bu sebeple bazı araştırmacılar farklı tarihlerde yaşamış "Kazan" hanların hikâyelerinin bir isimde birleştirildiğini ve bu ismin sembol haline geldiğini düşünmektedir. Kazan adının bir unvan olması da bu yoruma eklenilebilir. İslâmzade'ye göre çoğu destan karakteri gibi Salur Kazan da birkaç tarihî tipe dayanmaktadır ve bu yüzden yeni Kazan'ların ortaya çıkması mümkündür (2011:112). Kazan'ın tarihî kişilik olarak hangi kahramanlara karşılık gelmiş olacağı üzerine çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ercilasun Salur Kazan'ın büyük ihtimalle Türgiş sultanı Sulu Han olduğu fikrindedir (2004: 126). Cemşidov ise Kazan Han'ı 9. yüzyıldaki Babek'le karşılaştırır ve ona benzetir (İslâmzade 2011'den 1995: 10).

Birden fazla şahsiyetin “Kazan” karakterinde bütünleştiği düşüncesi, aslında Kazan konulu birçok efsanenin bir diğerine uymamasını, *Dede Korkut* hikâyeleri arasında bile tam ve kusursuz bir birlik görülememesini açıklayabilecek bir düşüncedir. Efsaneler çok defa biri diğerinden bağımsız, fakat kendi içinde bir bütünlüğü olan bir pasajlar şeklindedir. Sadece efsanelerin izi sürülerek ortaya tutarlı bir tablonun çıkarılması olası gözükmemektedir. Bu yüzden *Kazan* hakkındaki mevcut anlatılardan tarihî bir şahsiyeti net olarak tespit etmek bugüne kadar mümkün olmamıştır. Kazan, bir mitolojik karakter olarak kalmaktadır. Türk mitolojisinin kilit isimlerinden olan Kazan birçok açıdan özel ve başat bir destan kahramanımızdır.

Sonuç ve Tartışmalar

Dede Korkut destanlarının merkez kişisi olan Kazan’ın ismi üzerine günümüze kadar çeşitli yorumlar yapılmıştır. *Günbet* nüshasında Salur Kazan’ın *ad kazanan Gazan idüm* diyerek ad kazanışını cinaslı bir ifade ile duyurması, hem Kazan ismi üzerine yapılan bazı yorumları hükümsüz bırakmış, hem de Kazan’ın asıl adını Deli Dönmez olarak duyurmuştur.

Dede Korkut kahramanı olarak Salur Kazan’ın kazanla ilgili gösterdiği hünere dair elimizde iki metin bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Şecere-i Terâkime*’nin manzum parçaları arasında geçen “kazan” konulu dörtlük, diğeri de *Günbet* nüshasının 17.soylamasında geçen anlatıdır.

Her iki metin de İslâm öncesi Türk yaşayışına dair bir “şölen” tablosu içermekte ortaktır fakat *Şecere-i Terâkime*’deki metnin bağlamının *Günbet* nüshasındaki anlatımdan farklı olduğu görülmektedir. İlk metinde Kazan “halkın önderi” konumundadır, onlara cömertlik yapar ve onları doyurur, sevindirir. İkinci metinde ise Kazan, beyler içinde hüneriyle öne çıkan bir beydir ve sadece gücünü ortaya koyma çabasıdadır. Bu sıra dışı ve herkesi şaşırtan hüneriyle Kazan bir alkış almış, takdir görmüştür. Şarabın et gibi besleyici bir unsur olmayıp beylere has bir eğlence unsuru olması ve aslında Kazan’ın hareketinin de “eğlenceli bir gösteri” amacından başka bir maksada hizmet etmemesi, “kazan” nesnesine mistik bir anlam atfetmemize mani olur. Buna bir de Kazan’ın olayın aktarımında kullandığı mizahî üslûbu katmalıyız. *Kazan’ın ad kazandığı soylamadaki* diğer hikâyelerin genel yapısı da mistik bir iddia içermemektedir. *Şecere-i Terâkime* metni ise manevî açıdan yüklü bir metindir ve “kazan”ın sembolik değeri hakkında bize önemli şeyler söylemektedir.

Elimizdeki bu iki hikâyenin ortak yönü, Kazan adlı kahramanın “kazan”la ilgili hünerinin anlatılması, dolayısıyla Kazan Bey’in ismi ile “kazan” unsuru arasındaki ilişkiyi ortaya koymasıdır. *Günbet* nüshasındaki anlatım bu ilişkiyi netleştirmiş olsa da “kazan” kelimesinin taşıdığı sembolik değeri anlamaya rehberlik edecek metin *Şecere-i Terâkime*’deki anlatımdadır. Bu ismin kahramanın simgesel anlamıyla bütünleştiği açıktır. Eğer “Kazan” adının sembolik bir anlamı olduğunu kabul edersek, bu anlamın *Günbet* nüshasındaki anlatımda bir karşılığı olmadığını da kabul etmemiz gerekecektir.

“Kazan” adını kazan nesnesiyle ilişkilendiren yorumlar daha önce de yapılmıştır. İbni Battuta’da Gazan Han adlı sultan hakkında ve Bulgarların *Şan Kızı Destanı*’nda da bu yolda anlatımlar bulunmaktadır. *Şan Kızı Destanı*’ndaki Salur Kazan’la ilgili anlatı, mitolojik açıdan çok değerlidir ve “kazan”ı “kurtarıcı” ve soyun devamını sağlayıcı bir unsur olarak simge haline getirmektedir.

Kazan'ın ilk adı olarak ifade ettiği *Delü Dönmez*, bir destan kahramanı için beklenilesi bir isimdir. *Deli* ön adı, destan kahramanlarının korkusuzluğu ve kural tanımazlığıyla ilgili bir tanımlamadır. Yer yer aklın, tedbirli olmanın da alaya alındığı bir zeminde delilik, aynı zamanda kahramanın her türlü meydan okumasını mümkün kılan, mizâhi bir tarafıdır. Her zaman en güçlüyü ve en korkusuzu temsil eden destan kahramanları, stratejik zekâları ile değil deliliğiyle övülmektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde “ad alma”ya biçilen şartlar, Kazan'ın ad kazanması tablosuna uymamaktadır. Kazan'ın zaten bir adının olması ve yeni adının “baş kesip kan dökmeye” dair bir hatıra içermemesi, Kazan kelimesinin şan veya unvan kazanmakla ilişkili bir isim olduğunu gösterir.

En temel bir beşerî ihtiyaca karşılık gelen “aş”ın pişirilme ve dağıtılma nesnesi olan kazan, kutsal bir nesnedir ve “ocak”ların kutsallığıyla ilişkilidir. Tekke yapılarının, esnaf teşkilatlarının, Yeniçeri ocağının kutsal sayılan bir eşyası olarak her türlü ritüelin merkezinde yer almış, ocağın maddî ve manevî varlığıyla bütünleşmiştir. Orduların doyurulmasında, ocakların çorba dağıtmasında ve her türlü toplanma ve birlikte üretim yapma işindeki rolünden dolayı kazan, toplumu birleştirici bir anlam taşımaktadır.

Türk mitolojisinde kazan'a sahip olma'ya atfedilen değer, “kazan”ı önemli bir rütbenin de temsili yapmaktadır. Oğuzlar içindeki yeri daima *Bahadır Han'ın vekili, beylerbeyi* olarak belirtilen, yönetimin halka dönük tarafını temsil eden Kazan'ın bir komutan (ve ikinci isim) olarak destanda yer etmesi “kazan” kelimesinin taşıdığı sembolik anlamla bütünleşmiştir.

Kaynaklar

- Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Açıkgöz, F. Ü. (2018). Osmanlı Devleti'nde Pişkeş (XVII. Yüzyıl). *Turkish Studies Dergisi* 13/24, Fall 2018, P. 287-300
- Alptekin, T. (2009). *Prof. Irene Melinkoff'un Ardından, İnceleme, Son Yazıları, Mektuplar*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Arpaguş, S. (2009). *Risâle-i Usul-i Tarikat ve Bât*. İstanbul: Vefa Yayınları.
- Aydoğdu, A. (2006). Şan Kızı Destanı Hakkında Bir Değerlendirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 257-268.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Soylamalar ve İki Yeni Boy İle Türkmen Sahra Nüshası, Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Cemiloğlu, İ. (1991). Dilimizdeki Kara Kelimesi Hakkında. *Millî Folklor Dergisi*, C. II, S. 12, 1991, s. 22-26.
- Cora, İ. (2017). Örgütlerin Yönetimi Açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/16, 251-279.
- Çelepi, M. S. (2018). Türk Halk Kültüründe Dünden Bugüne Kamu Kazanları, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı. ss.93-101
- Demir, N. (2019). *Dede Korkut Destanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Demir, N. (2020). *Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Demirbilek, S. (2014). Türk Kültüründe “Deliler” ve Bunların Dede Korkut Oğuznâmelerine Yansması. *Dede Korkut Dergisi*, ss. 69-77.

- Duymaz, A. (1997). *Bir Destan Kahramanı: Salur Kazan*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı, Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıcından 20. Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar. *Milli Folklor Dergisi*, 123 (Güz 2019): 5-22.
- Erdem, M. (1998). *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, M. (1978?). *Türklerin Soy Kütüğü Şecere-i Terâkime (Ebulgazi Bahadır Han)*. ?: Tercüman Gazetesi.
- Etimoloji Sözlük (08.04.2020) <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kazan>
- Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük, (08.04.2020) <https://sozluk.gov.tr/?kelime=deli%20%C4%B1rmak>
- İslam Ansiklopedisi (08.04.2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/batman--olcu>
- İslamzade, A. (2011). Epik Gelenekte Salur Kazan Karakteri Salur'un Kendi Rolünde. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2011-1 (Ocak-Haziran) (Azerbaycan Özel Sayısı-I)*.
- Kaçalin, M. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Beğ Oğuznâmesi*. İstanbul: Kitabevi.
- Kırzioğlu, M. F. (2000). *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Konukçu, M. A. (2016). *Herkes İçin Mesnevinâme: Mevlâna Celâleddin Rumî*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Köseoğlu, M. T. (2019). Dede Korkut Nüshaları /Türkmen Sahra-Günbet Yazması İncelemesi Ve Yeni Boylar Üzerine. *Uluslararası Dede Korkut'un İzinde / Sözünde Çalıştayı*, Bayburt (22 Temmuz 2019). 97-114 ss.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi II*. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ramiz, Ə. (2019). *"Kitadi-Dədə Qorqud"un Üçüncü Əlyazması*. Bakü: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası.
- Rich, R. ve Berman, T. (yönetmen) (1985). *The Black Claudron (animasyon filmi)*, Walt Disney.
- Sertkaya, O. F. (2019). Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Yeni Soylamalar ve Boylar (Hikâyeler) ile Türkmen Sahra Nüshası" Kitabının Tanıtımı. *JOTS*. 3/2, s. 637-646.
- Shahgoli, N. K., Yaghoobi, V., Aghatabai, S., Behzad, S. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme. Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*.
- Şemseddin Sami (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi
- Tağızədə, T. (yönetmen) (1975). *Dədə Qorqud filmi*. Azerbaycan. <https://www.youtube.com/watch?v=hhyisEOT628>
- Tulum, M., Tulum, M. M. (2016). *Oğuznameler, Oğuz Beylerinin Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkiye'de Halk Dilinden Derleme Sözlüğü (1937) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yakıcı, A. (2016). Anadolu'nun Köy Düğünlerinde "Kazan"ın İşlevselliği ve Geleneksel Edebiyata Yansımaları. *Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (26 Eylül - 1 Ekim 2016 Kazan). Ankara, s. 103-106.

